

VI

Kumis ve Cürcan¹

Günümüz Abbasabad ve Lasgird yerleşimleri arasındaki ana yolun bir bölümünü Arap coğrafyacıları Kumis bölgesine dâhil ederler; Haraklı İsidor'da Κομισσηνή adı ile geçer. X.yy.da Kumis, Buîlerin toprakları içine giriyordu. Buîler, bu ve komşu Rey bölgesinden elde edilen gelirin bir kısmını (200 000 dinar) Samanîlere ödüyorlardı. Bu siyasî sınır muhtemelen sunî idi, çünkü sıkça değişime uğruyordu. Arap istilası devrinde Kumis'in doğu kısmı Horasan'ın içine giriyordu; Yakubî, Damgan'ı Horasan'ın ilk şehri olarak tanımlar².

Kumis'in doğu kısmında, Abbasabad ve Şahrud arasında hiçbir zaman önemli yerleşim merkezleri olmamıştır. Burada vadiye doğru Horasan dağlarının yamaçları iner; yol dağ eteğinden geçer. Sırayla alçalan tepeler Türkmenlerin saldırıları için müsait bir yol oluşturuyordu; bu saldırılar Etek'in Rusların eline geçmesiyle sona erer. O zamana kadar bu yolu konvoysuz geçmek tehlikeli idi; Şahrud'dan doğuya ve Mezinan'dan batıya doğru ayda iki kere küçük askeri bölükler yola çıkardı. Bu ekipler, Büyük Abbas tarafından kurulan eski kervan sarayın ve yanmış tuğladan kale şeklinde kurulan yeni kervan sarayın bulunduğu Miyandeşt köyünde nöbet değiştirirlerdi.

Bir sonraki verimli yer, Elburs'un bir dalı olan ve Hazar Denizinin kıyısı İran platosundan ayıran, bu bölgede 13000 futa (çev. notu: 1 fut, 30.4 sm'dir) ulaşan Şak Kuh karlı dağlarından akan Şah Rud nehrinin kıyısında yer alan bir yerdir. Şahrus şehri tarihte büyük öneme sahip değildi ve posta istasyonunun Bedeş'te³ olduğunu yazan X.yy. coğrafyacılarının eserlerinde adına rastlanmaz; Frezer⁴, Bedeşt köyünün Şahrud'un 3,5 İngiliz mili doğusunda yer aldığını belirtir. Şahrud'un biraz yukarısında, aynı nehrin boyunda verimli bir vadide yer alan Bistam şehri daha büyük tarihî öneme sahipti. Şehrin VI. yy.da Horasan, Kumis, Gürgen ve Taberistan'ın emiri ve istikrarsızlıktan istifade ederek tahta geçmek isteyen Bistam tarafından kurulduğu varsayılır⁵. IX. yy.da burada ilk sufi şeyhlerden Bayezid (Ebu Yezid) Bistamî⁶ yaşamıştır; X.yy.da Arap coğrafyacıları Bistam'ın küçük ve gelişmiş bir şehir olduğunu belirtirler⁷. Hayattayken Bistamlılar tarafından on iki kere şehirden kovulan şeyh Ebu Yezid'in türbesi şehrin şöhretini artırır; şeyh, şehirden her kovulduğunda 'Kâfir Bayezid'in bulunduğu şehir ne mutlu şehirdir!' dediği anlatılır. Sani' ad-Daule⁸ esefle 'Onlar, şeyhin erdemli şahsiyetiyle muhattap olmaktan mahrum kaldıkları için taş ve topraktan mezarıyla sıkı bağ içindeler, türbesine ibadet ederler', der: *قبر وتربت اویند - واین از آنست که ایشانرا دارند باشخص شریف او مجالستی نبود اما با قابر او که سنک وکالوخ است مناسبت تمام واکنون همه معتقد*.

Şeyhin türbesi, Bistam'ın diğer eski binaları gibi XIV. yy. aittir. Sani' Ad-Daule binayı ayrıntısıyla tasvir eder ve resmini verir⁹. Binanın içinde bir bölümden diğerine geçişte duvarda kuruluş tarihi –H. 702 (M. 1302)¹⁰– yazar. Güney-batı köşesinde mezarın bulunduğu avluya başka yapılar da birleşir: XVI. yy.da kurulan Alevî Muhammed bin Cafer'in türbesi ve Bayezid'in türbesinden daha eski olduğu düşünülen mescit. Mescidin minaresi, tepesinde birinin bulunduğu durumda

¹ V. V. Barthold, İran'ın Tarihî Coğrafyası ve Tarihi Üzerine Çalışmalar, Rusya İlimler Akademisi, Doğu Edebiyatı Yayınları, Moskova, 2003, s. 122-129.

² Yakubî, *Kitâb Al-Buldân*, 276. «Damgan tarihi ve tarihî eserleri için bkz: İkbâl Yagmaî, *Cogrâfiyyâ*; Wilber: *Dâmghân*».

³ İbn Rüste, 170; Makdisî, 371.

⁴ *Khorasân*, p. 345.

⁵ Marquart, *Ērânšahr*, S. 71. «Bistam ve tarihî eserleri için bkz: Streck, *Bistâm*; Herfeld, *Khorasan*, S. 168–169; İkbâl Yagmaî, *Bistâm*».

⁶ «Barthold'un ilavesi» Bayezid'in biyografisi için bkz: Feriduddin Atar, *Tezkiretü'l Evliya*, I, 194 ve ilerisi; karşılaştırmız: *Keşfü'l Mahcûb*, çev. Nicholson, 106 ve ilerisi, 184 ve ilerisi. «Bayezit için bkz.: Nicholson, *Al-Bistâmî*; Bertels, Proishojdenie sufizma, s. 32-34; Bertels, *Nur al-'ulum*; Bedevî, *Şatahât*».

⁷ İstahrî, 211; Makdisî, 356.

⁸ *Matla' Aş-Şams*, I, 78–79.

⁹ *Matla' Aş-Şams*, I, 69.

¹⁰ «Barthold'un ilavesi» Yazıt ve binanın tasviri Sani' ad-Daule'de vardır

hareket etmesiyle meşhurdur. Frezer¹¹ bunu kulenin çok ince kerpiçten inşa edildiği ve biraz yana eğik olmasıyla açıklar; bu durum, yapının sağlamlığını etkilemez. Kabrin yanında kurumuş bir mumyanın bulunduğu bir bina yer alır; Frezer'e bu mumyanın şehrin kurucusu Bistam Mirza olduğu söylenmiştir. Avludan medreseye bir geçiş var; burada üzerinde H. 713 (M. 1313) kuruluş tarihinin yazıldığı güzel kemerli kapı var¹². Şehrin eski yapıları içine cami (H. 716) da girer.

İbadethanelerine rağmen Bistam zamanla yerini Şahrud'a bırakır; Şahrud, Batı İran'dan Doğu İran'a giden ana yol ile kuzeyden gelen bütün yolların kesiştiği noktada yer alır. Şahrud, Astrabad ve Hazar Denizinin güney-doğu kıyısından aralarında yüksek vekolay geçişli geçitler bulunan dağlarla ayrılır. Şahrud'dan Bistam, Horasan'ın kuzey bölgesi, Cacerm ve İsfereyin vadisi üzerinden yol geçer; İsfereyin bölgesinde ortaçağda aynı adı taşıyan¹³ ve 1381'de Timur, 1731'de Afganlılar tarafından yıkılan bir şehir vardı, günümüzde ise Yate¹⁴ tarafından tasvir edilen Şehr-i Belkis veya Şehr-i Seba'nın yıkıntılarıdır. İsfereyin'de bu yol, Nişabur'dan Gürgen'in kıyısına, Bistam'a bir yol ile bağlanan eskiden Girkanya'nın başkenti Gurgan şehrine giden yol ile birleşir. Bistam'dan Cacerm üzerinden Horasan'ın kuzey sınırına, Atrek'in kıyılarına, Kürt hanlıkları Bucnurd, Kuçan ve Deregez'e giden yol var; Frezer'de¹⁵ bu hanlıklar Kürdistan adı altında anılır. Böylece, Aryanların İran'a göçlerinin Etek ve Gürgen havzası üzerinden geçtiği düşünülürse Bistam ve Şahrud civarında bu yol bugünkü ana yol ile birleşmeliydi. Curzon¹⁶ ordunun Astrabad, Bistam ve Şahrud'u ele geçirmekle Horasan'ı Batı İran'dan tamamen kestiği görüşündedir.

Eskiden Girkanya sınırları içine bugünkü Mazanderan'ın doğu kısmı giriyordu; fakat Arap coğrafyacıları devrinde Taberistan (Mazanderan) ve Curcan (Gurgan) arasındaki sınır Astrabad'ın biraz batısından geçiyordu. İklim şartlarına göre Elburs, Gürgen ve Hazar Denizi kıyısı arasında kalan bölgenin bitki dünyası Horasan'dan farklıdır; buraya İran'ın diğer Hazar kıyısı bölgeleri gibi çok yağmur yağdığından ülke çimenlik ve ormanlıklarla kaplıdır¹⁷. Bucnurd'dan Gürgen'in kıyısına doğudan geçen Frazer¹⁸ gördüklerinden izlenimlerini edebî ifadelerle dile getirir: Horasan binalarının toprak duvarları ve yassı toprak çatıların yerini ahşap duvarlar ve zeminler alır; ev eşyası da ahşaptan yapılır. Diğer taraftan, ormanlarda toplanan nem ülke iklimini sağlık için zararlı kılar. Ülke kuzeyden göçebelere büsbütün açıktır; Sasaniler devrinde göçebelere karşı kaleler yapılır.

Araplar Gurgan'ı Horasan'dan çok daha geç ele geçirdiler (H. 717). Gurgan'ın fethinden önce Kumis üzerinden geçen yol güvenli sayılmazdı, hatta halife tarafından tayin edilen Horasan'ın yöneticileri Güney İran ve Kerman üzerinden geçen yolu kullanıyorlardı; sadece Kuteyba ibn Muslim H. 705'te Rey ve Kumis üzerinden yolculuk yapar¹⁹. Arap coğrafyacıları devrinde Gurgan yerli Ziyarîler hanedanının başkentiydi; hanedanın kurucusu Merdavic bin Ziyar (928–935) İran'ın bir bölümünü ele geçirir ve Sasaniler hanedanının yeniden kurulmasını hayal ederken kendi köleleri tarafından öldürülür²⁰. Onun mirasçıları Builer, Gazneliler ve Selçuklulara boyun eğerler; XI. yy. ikinci yarısında hanedan İsmayilliler tarikatı (Haşhaşçılar) mensupları tarafından öldürülür. Böylece, Merdavic'den sonra Gurgan şehrinin siyasî bir önemi kalmaz, fakat Arap coğrafyacılarının tasvirlerine bakılırsa Hazar Denizi kıyısı şehirleri arasında en büyük şehir olarak kalır. İstahrî bölgenin verimliliğini hayranlıkla tasvir eder²¹. Gurgan, Taberistan ile birlikte ipeğiyle meşhurdur.

¹¹ *Khorasân*, p. 337.

¹² «Barthold'un ilavesi» tarih bildiren yazıt; yapıyı kurduran şeyhin (محمد بن فضل الله بن بايزيد) ve ustanın adı (محمد بن الحسن الحصاص) 'alçı yapan usta'. Karşılaştırınız: Sani' ad-Daule'nin *Matla' Aş-Şams*, I, 74.

¹³ «Barthold'un ilavesi» Karşılaştırınız: Cüveynî, Sebzevar'dan kuzey yönünde İsfereyin hakkında.

¹⁴ *Khorasan and Sistan*, pp. 378–380.

¹⁵ *Khorasân*, p. 249.

¹⁶ *Persia*, vol. I, p. 189.

¹⁷ «Barthold'un ilavesi» Gürgen ile dağların ortasındaki vadi yemyeşil güz ormanlarla kaplı, iklimi daha sağlıklı, toprağı daha verimlidir. Derin mecrada akan nehrin sadece güney kıyısındaki kalan topraklar işletilir. «Gurgan'ın İslam öncesi tarihî eserleri için bkz: Vanden Berghe, *Archéologie de l'Îrân ancien*, pp. 7–14, 142–144; bölgenin tarihi için bkz: *Ta'rih-i Curcân*, Nizameddin baskısı»

¹⁸ *Khorasân*, p. 610.

¹⁹ Taberî, II, 1322.

²⁰ İbn Al-Asir, Tornberg baskısı, VIII, 226.

²¹ İstahrî, 213.

Nehir, Gurgan şehrini (Araplarda Curcan) ikiye bölüyordu²²: Şahrîstan ve Bekrabad²³; sağ kıyıda Şahrîstan ile sol kıyıda Bekrabad²⁴ arasında köprü vardı. X.yy.da şehir, Samanîler ve Bu-idler arasındaki sürekli savaşıardan dolayı zayıflar. Bu mücadele sırasında Ziyarîler zafer kimdeyse ona bağlı oluyorlardı. H. 397/ M. 1006–07²⁵ tarihli Kâbus bin Vaşmgir'in mezarı Ziyarîler devrine aittir; bu yapıt Frezer²⁶, Yate²⁷ ve Poslavski²⁸ tarafından ayrıntılı tasvir edilmiştir. XII.yy. müelifi Sam'anî'nin²⁹ mezarı ziyareti sırasında gördüğü Kufî yazısı bugün net olarak okunabilir. Bugünkü Gümüş Tepe köyünün yerinde ve muhtemelen Gürgen nehrinin ağızında bulunan Abeskun, Gurgan'ın deniz limanıydı. Onun yanında bulunan Astrâbad günümüzde olduğu gibi ticarî değil, sanayi merkezi olarak anılır; sakinleri ipek kumaş ustaları olarak tanınırlardı. Şimdi ise Astrabad'da yün halı³⁰ dokumalarının anı sıra ortaçağda henüz olmayan sabun ve barut üretimi de yapılır.

Abeskun'dan daha kuzeyde, Hazar Denzinin doğu kıyısında sadece bir yerleşim merkezi vardı; Abeskun'dan 6 günlük mesafede bulunan Dihistan. Burası Müslüman toprakları ile göçebe Türk boyu Guzların toprakları arasında sınırı teşkil eder; bu yüzden sınır askeri bölüğü anlamında *rabat* bulunurdu. Dihistan'ın Partlar tarafından kurulduğu varsayılır; Avrupalı bilim adamları Dihistan kelimesini klasik coğrafyacıların verdikleri bilgiye göre Hazar Denzinin doğusunda yaşayan *Dahae* halkının adına yaklaşırlar. Taberî'ye göre Dihistan'dan 5 farsahlık mesafede bir Türk beyinin yaşadığı bir ada³¹, daha doğrusu, (X. yy. Fars coğrafyacısına göre) yarımada³² bulunur. İstahrî³³ ve İbn Hevkel³⁴ Dihistan'ı deniz kıyısında küçük bir balıkçılar köyü³⁵ olarak bilirler; diğer taraftan Makdisî'ye göre Dihistan X.yy.da 24³⁶ civarında köyden oluşuyordu; bölgenin merkezi, sınır rabatına giden yolun sağ tarafında yer alan Ahur şehri idi. Rabat eskiden duvar ile çevriliydi, daha sonra hükümetin talimatıyla duvar yıkılır ve askerî bölge içinde birçok mescit ve pazarların bulunduğu güzel bir köye çevrilir; Makdisî bu mescitlerin arasında Hanefilere değil Şafilere ait ahşap sütunlu eski ve minareli iki mescitten ayrıca bahseder. Hazar Denzinin doğu kıyısının sınırı son binyılda ne kadar değiştiği meselesi çözüme ulaşmadan bu sınır bölüğün yerini tam tespit etmek imkânsızdır. Bölge ile ilgili tarihî kaynaklar çok az; Dihistan'ın varlığının ne zaman sona erdiği ve burada Fars kültürünün ve şehir hayatının izleri ne zaman yok olduğu ile ilgili bilgiye sahip değiliz. Atrek'in³⁷ çizgisinde büyük sulama mekanizmalarının izleri var, fakat Poslavski gibi çağdaş araştırmacılar burada sunî sulama sisteminin Atrek, Sumbar ve Çandır'da suların günümüze kıyasla ölçülemeyecek derecede çok ve acı-tuzlu tada³⁸ sahip olmadığı halde mümkün olduğunu öne sürer. Atrek'in mecrasının değişimini 'Mısırlıların şehit edildiği yer' anlamına gelen Meşhed-i Mısıriyân (haritalarda 'Mestorian' olarak da geçer) şehrinin harabelerinin

²² «Barthold'un ilavesi» İbn Havkal'da «273» doğu ve batı tarafları. Arap istilası sırasında Gurgan şehri henüz yoktu – Taberî, II, 1324, 13. Eski ve ortaçağ şehirleri için bkz: Forbiger, *Handbuch*, Bd II, S. 571.

²³ «Barthold'un ilavesi» Ebu Muslim Tartusi hakkında romanda محله بكر اباد, Az. Müzesi elyazması, 280 ae, taşbaskı 11a, orada

²⁴ İbn Havkal, 273.

²⁵ «Barthold'un ilavesi» Sykes'ta (A History of Persia, vol. II, p. 93) yanlış yazılmış 375=997y. (!)

²⁶ *Khorasân*, pp. 612–614.

²⁷ *Khorasan and Sistan*, pp. 240–242.

²⁸ *İz poezdki*, s. 184–190; Barthold, *Başnya Kabusa*; Godard, *Gunbad-i Qâbûs*.

²⁹ *Turkestan*, b. I, s. 63. «Barthold'un ilavesi» Kufî yazısı; İA, I, S. 407 (Moritz, Arabische Schrift): İran'da tarihî eserler yoktur; Erzurum'da *Çifteh Minaret* yazısı apokrifliktir (351=962/ 63 y.) Kufî yazısıyla en eski eserler: Yusuf ibn Kuseyir'in mezar taşı (H. 557/ M 1162. y) ve Nahçıvan'da (!) Mümin Hatun türbesi (H. 582/ M. 1106–07). «Karşılaştırmamız: Barthold, *Başnya Kabusa*, bu yay., C. IV, s. 263 ve not 12»

³⁰ Astrabad'da artık dokuma halı üretilmiyor; dağ köylerinde halılar kalın ve yumuşak yün kumaşlardan yapılıyor. Astrabat civarında çok sayıda kurgan var. Şehrin içinde birbirine yeraltı geçitle bağlanan iki gözetleme kalesi var. «Astarabat için bkz: Streck, *Astrâbâdh*; Rabino, *Mazandaran*; Frye, *Astârabâdh* ve orada belirtilen edebiyat»

³¹ Taberî, II, 1323.

³² *Hudud el-âlem*, taşbaskı 5b.

³³ İstahrî, 219.

³⁴ İbn Havkal, 277.

³⁵ (Le Strange, *The Lands*, p. 379 dâhil) hata: Dihistan rabatı ve Dihistan Sûr adlı yer birbiriyle karıştırılmıştır. Bkz: Barthold, *Oroşenie*, s. 33; Ebu Muslim Tartusi hakkında romanda دهستان و بازر adları geçer, Az. Müz. elyazma, 280 ae, taşbaskı 229a.

³⁶ Makdisî, 358–359.

³⁷ «Barthold'un ilavesi» Atrek (Mahmut Kaşgarlı, I, 93) Guzca bir kelime olup الرال الشقرمين 'al, güzel, kızıl' olarak nitelendirilir.

³⁸ Dihistan'da sunî sulama M.Ö. II. Binyılın ortasında ortaya çıkıp, M.Ö. I. Binyılın yarısında gerilemiş olsa gerek. Bkz: V. Masson, *Arheologičeskie raboti*, s. 67 (harita); V. Mason, *Margiana*, s. 97.

yerine bağlı olarak açıklarlar³⁹. Harabelerin tasvirini XIX. yy. 30'lu yıllarında seyahatçi Conolli⁴⁰ verir; Konşin'in⁴¹ de plan ile birlikte şehrin ayrıntılı tasvirini sunar. Şehir 120 *desyatina*'lık (çev. notu: 1 desyatina, 1,0925 hektara eşittir) alanda, yanmış kerpiçten beşgen şeklinde duvarla çevrili, güney tarafında tabyaları vardı. Ortada iki yüksek minareli ve sıvalı cami vardı. Onun her iki tarafından mavi kiremit ile süslü kemer şeklinde yüksek kapıların izleri görünür; bunlar günümüzde İran'da hükümdar saraylarında görülür. Doğu giriş kapılarının yanında da iyi korunmuş beyaz bir mescit bulunurdu. Yerli halk şehri XVI. ve XVII. yy.da buralara gelen Kalmukların yağmaladığını anlatır. Şehre *Atrek*'ten 50 verst uzunluğunda kanal geçirilmişti. Yıkıntılar bugünkü deniz kıyısından o kadar uzakta ki, onların X.yy.da birkaç şehir grubundan oluşan ve merkez köyün deniz kıyısında bulunduğu⁴² Dihistan'a ait olup olmadığını söylemek zor. Binaların yıkıntıları tasvirlerden görüldüğü gibi nispeten yakın döneme ait⁴³; Dihistan şehrinin ne zaman yok olduğu ve gerçekten de Kalmuklar tarafından yıkılıp yıkılmadığı konusunda tarihî kaynaklar bilgi vermez⁴⁴.

X.yy.da Kumis'te üretilen keten ve yün kumaşların çok yaygın olmasına rağmen büyük şehirler yoktu. En büyük şehir olan Damgan'ı Makdisî 'küçük şehir'⁴⁵ olarak değerlendirir. Damgan ve Semnan şehri arasında günümüzde olduğu gibi ortaçağda da iki yol vardı; İbn Rüste bugün de posta ulaştırma yolu olarak kullanılan ve Ahuan⁴⁶ geçidinden geçen direk yol, İstahrî⁴⁷ ve X. yy. diğer coğrafyacıları ise Fırat köyünden geçen çevre yolundan bahsederler. Damgan ve Semnan'da mimarî yapısı olarak Hosrucird minaresine benzer ortaçağ minareleri (ikisi Damgan'da⁴⁸ ve biri Semnan'da⁴⁹) vardır. Burası eski Parthia'nın 'yüz kapılı' anlamında Σχατόμυλος adıyla bilinen başkentinin bulunmasıyla ünlüdür. Bu şehrin yerinin tam olarak nerede bulunduğu meselesi tartışmaya açıktır; Tomaşek⁵⁰, Schindler gibi şehrin Damgan şehri, Fırat ve Guşe köylerinin oluşturduğu üçgenin ortasında olduğu görüşündedir.

³⁹ 'Barthold'un ilavesi' Mahdi Han'da مشهد مصریان, Ta'rih-i Nâdirî, 67, 1732 olayları hakkında.

⁴⁰ *Journey*, pp. 76–77.

⁴¹ Razyasnenie, s. 152–153. 'Meşhed-i Misriyan'ın yıkıntıları için bkz: Barthold, *Oroşenie*.

⁴² Yukarı bkz.

⁴³ 'Barthold'un ilavesi' Üzerinde Harzemşah Muhammed'in (1200–1220) yazısı olan mescit, bkz: Semenova'nın makalesi, *Nadpisi na portale*.

⁴⁴ 'Karşılaştırmamız: Barthold, *Oroşenie*.

⁴⁵ Makdisî, 355.

⁴⁶ İbn Rüste, 169–170.

⁴⁷ İstahrî, 215–216.

⁴⁸ 'Barthold'un ilavesi' İkinin görüntüsü için bkz: Sefer-i Horâsân, 203–204; biri مسجد چهل ستون (Muaviyye'nin inşa ettiği bina?) biri مسجد جامع; Jackson, *From Constantinople to the home of Omar Khayyam*, pp. 147, 167 sq., 172.

⁴⁹ Semnan'da Fethali Şah'ın yapıtı مسجدشاه (Sefer-i Horâsân, 213); ark و عمارت şahın oğlu بها الدولة tarafından kurulmuştur (a.g.e., 212); pazanın tasviri (213), çevrenin tasviri (210), Kumis'in tasviri (207). Damgan-Mirabad yolunun yanısında کالهی گورنور (bkz: *Sefer-i Horâsân*, 204, 206–207). Mirabad-Guş yolunda da kale gözüktür. Cüzcanî zamanında kale henüz fethedilmemişti (bkz. Cüzcanî, çev. Raverti, II, 1208–1211). Kale hakkında daha fazla bilgi için bkz: Reşideddin, *Kartmer* baskısı, 212, 278. (Kartmer'e göre, 212, 1256 yılından sonra daha 20 yıl kale İsmayililerin elinde kalır). Semnan-Damgan yolu için bkz: Jackson, *From Constantinople to the home of Omar Khayyam*, p. 153; Kramers, *Semnân*.

⁵⁰ *Zur historischen Topographie*, I, S. 223. (Şehir hakkında klasik kaynakların mecmuası için bkz: Mordtmann, *Hekatompylos*).